

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Міноцька

студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Відповідно до Європейської хартії, органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) є відокремленими від державної влади, їм надано повну незалежність та самостійність в питаннях виконання покладених на них функцій в частині власних компетенцій. Проте, ряд важливих питань фактичного забезпечення незалежності і самостійності ОМС в Україні очікують на своє практичне рішення. Це, насамперед, стосується, фінансової основи ОМС, тобто необхідності формування надійної дохідної бази бюджетів місцевого рівня. Основною статтею дохідної частини місцевих бюджетів мають стати місцеві податки та збори, які є невід’ємною складовою системи оподаткування в державі. Саме місцеві податки і збори повинні забезпечити реальну стійку фінансову автономію ОМС і місцевих органів влади в Україні, що, сприятиме у майбутньому забезпеченню відповідного рівня функціонування закладів і установ освіти, культури, охорони здоров’я, соціальної інфраструктури, соціального захисту населення, розвитку комунального господарства.

Світовий досвід у сфері місцевого оподаткування свідчить про те, що характерною особливістю територіальних громад є наявність високо розвинутої системи місцевого оподаткування зі ступенем юридичної самостійності щодо запровадження місцевих податків і зборів, встановлення механізму їх нарахування і стягнення. Аналіз часового періоду зміни показників місцевих бюджетів окремих країн світу вказує на те, що питома вага місцевих податкових платежів у структурі надходжень до бюджетів місцевого рівня є досить значною і коливається а межах від 30 % до 70 %, а в Україні їх питома вага не перевищує 6 %. Тому, підвищення ролі та значення місцевих податків і зборів в сучасних економічних умовах розвитку України та зростання обсягів дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок цих податкових платежів є головним напрямом зміцнення та зростання фінансової автономії органів місцевої влади. Зазначене потребує «...детального науково-теоретичного обґрунтування і перегляду як бюджетної політики України, так і реформування системи місцевого оподаткування» [2, с. 115].

Проблеми механізму адміністрування місцевих податків і зборів привертають до себе увагу науковців та практиків, адже в даній сфері сходяться інтереси держави та окремих регіонів. Місцеві податки та збори є «...невід’ємною частиною податкової системи України, а з іншого – покликані відповідати інтересам органів місцевого самоврядування, оскільки оцінюються як самостійне

джерело доходів місцевих бюджетів. Вони мають зміцнювати та розширювати їх фінансову автономію» [3].

Дослідження процесу формування і використання місцевих податків та зборів в частині основного джерела формування власної бази доходів місцевих бюджетів передбачає, насамперед, розгляду змісту поняття «місцеві податки і збори», представлені вітчизняними науковцями. Так, автори підручника «Фінанси» під редакцією С. Юрія і В. Федосова визначають місцеві податки і збори як «...податки та обов'язкові збори, які встановлюються органами влади базового рівня управління згідно з чинним законодавством України та є обов'язковими до сплати на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються в їх бюджети» [10, с. 599].

І. Сидор, Н. Карпишин зазначають, що «...місцеві податки поєднують податки і збори, встановлення і стягування яких є прерогативою місцевих органів влади. Вони є джерелом доходів місцевих бюджетів, тобто виконують, насамперед, фіскальну функцію. Але можуть бути також інструментом проведення місцевою владою певної політики і регулюють ті чи інші господарські процеси в регіоні» [9].

Автори, що підготували Фінансовий словник наголошують «...податки і збори місцеві – обов'язкові платежі юридичних осіб та громадян до бюджету» [4, с. 341].

На думку О. Кириленко «...місцеві податки і збори – це обов'язкові внески до місцевих бюджетів, які здійснюють платники в порядку і на умовах, які визначені законами про оподаткування» [7].

А. Крисоватий та О. Десятнюк визначають зміст місцевих податків і зборів як «... обов'язкові податки і збори, що встановлюють органи влади базового рівня управління згідно із законодавством України, є обов'язковими до сплати в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються в їх бюджети» [5, с. 105].

У монографічній роботі «Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України», автор зазначає, що «...під місцевими податками і зборами слід розуміти податкові платежі, які впроваджуються тільки за ініціативою представницьких органів місцевого самоврядування, ці є органи визначають їх основні елементи (зокрема, базу оподаткування, граничні розміри податкових ставок, порядок обчислення та сплати, напрямки використання) й здійснюють адміністрування» [8, с. 19-20].

Специфічними ознаками місцевих податків та зборів є:

– з допомогою місцевих податків і зборів органи державної та місцевої влади вилучають частину новоствореного ВВП та здійснюють розподіл цих коштів відповідно до потреб мешкаців територіальних громад;

– місцеве оподаткування виступає вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів;

– вони є специфічною фінансовою категорією зі стійкими внутрішніми характеристиками, а також закономірностями розвитку і характерними ознаками свого прояву;

– місцеві податки і збори можуть бути ефективним інструментом впливу на динаміку і структуру різних сфер розвитку територіальної громади.

Отже, беручи до уваги вище викладені теоретико-правові положення, спробуємо виділити ряд узагальнень і висновків щодо характерних ознак місцевих податків і зборів, які є визначальними у їх змістовому наповненні.

По-перше, місцеві податки і збори виступають невід’ємним елементом податкової системи держави, а також вони покликані відповідати суспільним інтересам територіальних громад, зміцнювати і розширювати їх фінансову автономію, адже їх оцінюють як самостійне джерело власних доходів місцевих бюджетів.

По-друге, «...метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань і функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні і концентруються у відповідних бюджетах» [1].

По-третє, правове регулювання порядку справляння місцевих податків і зборів має свою специфіку, адже здійснюється на обидвох рівнях: на загальнодержавному і місцевому. Таким чином, держава здійснює визначення вичерпного переліку обов’язкових платежів, платників податків, граничні розміри ставок, об’єкти оподаткування, тобто висначає основні засади їх справляння при наданні відповідних повноважень ОМС на введення зазначених податків і зборів на конкретній території. Місцеві органи влади, реалізують делеговані державою повноваження, а також встановлюють і регламентують механізм справляння кожного з місцевих податків і зборів.

Таким чином, місцеві податки та збори є обов’язковими до сплати платежами, які встановлюються органами державної влади, мають правове підґрунтя, справляються ОМС і надходять до місцевих бюджетів.

По-четверте, місцеві податки і збори справляються відповідно до положень Податкового кодексу і мають правову основу.

По-п’яте, місцеві податки і збори не мають конкретного цільового призначення, їх платниками є юридичні і фізичні особи і надходять вони виключно до місцевих бюджетів.

По-шосте, місцеві податки і збори є обов’язковими та примусовими платежами, відтак для них є характерними такі поняття як: «терміни подання податкової звітності», «податкові зобов’язання», «пеня», «податковий борг», «штрафні санкції», «відповідальність платників за порушення податкового законодавства», тощо.

По-сьоме, стягнення місцевих податків і збори відбувається лише у грошовій формі.

По-восьме, сплачуючи місцеві податки і збори їх платники сприяють перерозподілу частини вартості ВВП, тобто відбувається перехід частини власних коштів платників (юридичних та фізичних осіб) у власність окремих адміністративно-територіальних одиниць (органів місцевого самоврядування).

По-дев'яте, місцеві податки і збори характеризуються особливістю, яка притаманна прибутковому і майновому оподаткуванню, адже об'єктом їх нарахування виступають: доходи, рухоме і нерухоме майно.

По-десяте, для місцевих податків і зборів як і для податків загалом характерною є нееквівалентність обміну, адже отримують кошти від держави чи її органів як правило не платники податку, а особи, яким призначені різного роду матеріальні допомоги від органів державної влади.

Таким чином, місцеві податки і збори – це сукупність податкових правовідносин, що формуються між державою, органами місцевого самоврядування та фізичними і юридичними щодо їх надходження до місцевих бюджетів та використовуються з метою сприяння фінансовому забезпеченню соціально-економічного розвитку регіонів.

Таким чином, все зазначене щодо характерних ознак місцевих податків і зборів є свідченням того, що завдяки синергізму їх властивостей вони ґрунтуються на єдиній економічній теорії про податки та виконують однакові функції. Саме через ці функції проявляються їх властивості та економічна природа.

Узагальнення властивих місцевим податкам та зборам специфічних ознак дозволяє сформулювання їх визначення. Погоджуємось з позицією окремих авторів, які зазначають те, що місцеві податки і збори – є «...частиною вартості валового внутрішнього продукту, що вилучається органами місцевого самоврядування у формі обов'язкових, безеквівалентних, односторонньо встановлених платежів юридичних і фізичних осіб до місцевих бюджетів з метою фінансового забезпечення виконання ними своїх функцій та вирішення регіональних соціально-економічних завдань» [5; 6; 2]. Наведене у даному вигляді визначення місцевих податкових платежів поєднує в собі дві важливі їх функції: фіскальну та регулюючу.

Механізм справляння місцевих податків і зборів на певній території називають місцевим оподаткуванням, оскільки об'єкти оподаткування мають місцеве значення. Сучасний стан місцевого оподаткування не забезпечує достатнього обсягу надходжень місцевих бюджетів, не відповідає принципам ефективності використання коштів, дешевизни їх справляння, фіскальної достатності та інше.

Прийнятий Податковий кодекс України забезпечив тотальне реформування місцевих податків і зборів з позиції відповідності доцільності їх справляння, наявності податкової бази на певній території, прособу нарахування і сплати платежу та інші параметри. Відтак, місцеве оподаткування в Україні повинно стати інструментом регулювання соціально- економічного розвитку територій та надійним джерелом забезпечення фіскальної достатності органів місцевого самоврядування. Реформування місцевого оподаткування передбачає забезпечення реалізації принципів та критеріїв оподаткування, притаманних податковій політиці багатьох розвинутих країн світу.

Актуальність місцевого оподаткування пов'язана ще із тим, що місцеві податки і збори забезпечують власну базу фінансових ресурсів органів місцевого

самоврядування, від їх обсягу залежить можливість, здатність і спроможність органів місцевого самоврядування виконувати свої повноваження.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л. Податкова система: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2015. 416 с.
2. Дулік Т. О., Александрюк Т. Ю., Маркова Л. Г. Сучасний механізм місцевого оподаткування в Україні та його правове регламентування. *Вісник ДДФА*. Серія: Економічні науки. 2011. № 2. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/1544>
3. Дулік Т. О., Шукіс І. З. Актуальні питання місцевого оподаткування в Україні та напрями його реформування. *Вісник ДДФА*. Серія: Економічні науки. 2008. № 1. С. 115-123.
4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. 2-ге вид., виправл. та доповн. Львів: В-во «Центр Європи», 1997. 576 с.
5. Крисоватий А. І. Податкова система: Навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 331 с.
6. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України. *Фінанси України*. 2010. № 9. С. 14-19.
7. Місцеві фінанси: Підруч. / За ред. О. П. Кириленко. К.: Знання, 2006. 677 с.
8. Письменний В. В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України: Монографія: Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. 196 с.
9. Сидор І. П., Карпишин Н. І. Місцеве оподаткування у контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8182>
10. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.